

**Людмила Вовчук**

Чорноморський національний університет імені Петра Могили  
(Миколаїв, Україна)

### **НІМЕЦЬКІ ДИПЛОМАТИ У КИЄВІ (1918–1938 РР.)**

Однією з провідних тем сучасної української історичної науки є дослідження дипломатичної діяльності України з провідними європейськими країнами у період національно-визвольних змагань. Серед них особлива увага приділяється відносинам тогочасного українського уряду з Німеччиною, яка й сьогодні є важливим стратегічним партнером для нашої держави.

Із підписанням Брестського договору УНР набула всі права й обов'язки суб'єкта міжнародного права. У результаті ратифікації цього договору Україна встановила свої дипломатичні представництва у Німеччині, Австро-Угорщині, Туреччині та Болгарії. В українських містах, у свою чергу, знову почали функціонувати дипломатичні представництва та консульства країн Четверного союзу.

Першими серед іноземних представників 2 червня 1918 р. у Києві вручили уповноважувальні документи гетьману Української держави П. Скоропадському німецький посол барон фон Мумм і австро-угорський – граф Форґач. У посольських грамотах послы «з доручення своїх урядів потверджують признання нового державного ладу України і висловлюють бажання вступити з українським урядом у ділові зносини»<sup>1</sup>.

Німецьку дипломатичну установу репрезентували: барон фон Мумм, радник посольства граф Беркен, генеральний консул у Києві фон Тіль<sup>2</sup>. Посол кайзерівської Німеччини барон Філіп Альфонс Фрайгер Мумм фон Шварценштейн (19 березня 1859 р. – 10 липня 1924 р.) – «дипломат старого загартування», приїхав до Києва ще за доби Української Народної Республіки<sup>3</sup>. Це був дипломат з великої літери. Людина, яка усе своє життя присвятила служінню Німеччині на дипломатичному поприщі, залишивши тим самим

---

<sup>1</sup> «Нова Рада», 1918, 4 червня/22 травня.

<sup>2</sup> П. Притуляк, *Україна і Брестський мир: від підписання до виконання (1917–1918 рр.)*, Київ 2004, с. 130.

<sup>3</sup> І.Б. Матяш, *Українська консульська служба 1917–1923 рр. як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії*, Київ 2016, с. 346–347, 349.

цікаві спогади провідних діячів Української держави. Будучи сином купця і за сумісництвом генерального консула Данії Якоба Георга Херманна Мумма й Ежені Софі Латтерот, Альфонс Мумм, закінчивши муніципальну гімназію у Франкфурті, а у подальшому (з 1879 р.) – право у Геттінгені, Лейпцигу, Гейдельберзі та Берліні, отримав докторський ступінь юриста, що дало йому можливість у Геттінгені стати членом Ганноверського корпусу, а потім і приєднатися до дипломатичної служби Федерального Міністерства закордонних справ.

Дипломатична діяльність Філіпа Альфонса Фрайгер Мумма фон Шварценштейна розпочалася з Лондона, куди він, будучи аташе при посольстві, прибув у 1885 р. Через три роки він був призначений секретарем німецького посольства у Вашингтоні. З 1892 по 1893 рр. виконував дипломатичні функції у Бухаресті, а упродовж 1893–1894 рр. – при Святому Престолі. Повернувшись на батьківщину у 1894 р., Мумм став викладачем з надання консультацій у політвідділі Управління у Берліні. Лише з 1898 р., вже як німецький посол, був направлений до Люксембургу. Починаючи з 1899 р. був призначений посланником Надзвичайної місії знову до Вашингтона.

У 1900 р., у результаті смерті барона Клемансо фон Кеттлера, який був убитий під час Боксерського повстання у Китаї (повстання, проти іноземного втручання в економіку, внутрішню політику та релігійне життя Китаю, що досягло свого максимуму в останні роки правління династії Цин (1636–1912 рр.)), Альфонс Фрайгер Мумм фон Шварценштейн був призначений німецьким послом до Пекіну. Так, у липні 1900 р. він виїхав з Генуї та відправився на кораблі до Шанхаю, а звідти – Пекіну.

Представляючи інтереси Німеччини, А. Мумм сприяв вирішенню Боксерського повстання й, у результаті, підписанню 7 вересня 1901 р. «Завершального, або Боксерського протоколу». За цією угодою Китай зобов'язувався: надіслати до Німеччини спеціального посла для вибачення за вбивство німецького посла К. фон Кеттелера, а також поставити йому пам'ятник; відправити до Японії спеціального посла для вибачення за вбивство співробітника японської місії Сугіяма; покарати лідерів повстання; поставити пам'ятники на розгромлених іноземних кладовищах; заборонити упродовж 2 років ввезення зброї та боєприпасів до Китаю; сплатити контрибуцію у сумі 450 млн. лян; допустити постійну військову охорону у посольському кварталі й ін.<sup>4</sup>

А.Ф. Мумм був різносторонньою й обдарованою людиною, про що свідчить його пристрасть до фотографії. Так, перебуваючи у Китаї (1900–1902 рр.), він зробив багато цікавих фото з міст цього гіганта, представивши у подальшому цілу колекцію<sup>5</sup>.

Упродовж 1906–1911 рр. А. Мумм представляв інтереси Німецької імперії вже у Токіо. Досить цікавим є той факт, що, незважаючи на важливість розвитку двосторонніх відносин з Японією, сам Альфонс Фрайгер Мумм неодноразово зазначав, що німецько-японські відносини є більш віддалені чи нейтральні. І причинами цього стала російсько-японська війна (1904–

---

<sup>4</sup> *История дипломатии*, сост. А. Лактионов, Москва 2005, с. 709–710.

<sup>5</sup> Л. Вовчук, *Філіп Альфонс Фрайгер Мумм фон Шварцен – німецький дипломат «старого загартування»*, «Зовнішні справи», 2017, № 11, с. 50.

1905 рр.), в якій, як відомо, Німецький уряд виступив на боці Росії та укладенні відносини Японії із США у Тихому океані.

Після завершення терміну перебування на посаді німецького посла в Японії, Мумм за станом здоров'я подає у відставку та переїздить до свого маєтку Кастелло Сан-Джорджо у Портофіно. Там він проводить спокійне, розмірене життя зі своєю дружиною Дженні. У 1914 р. він навіть стає почесним громадянином цього муніципалітету в Італії.

Проте, з початком Першої світової війни Альфонс Фрайгер Мумм фон Шварценштейн знову повертається до дипломатичної діяльності. Тільки на цей раз вже як начальник відділу з питань зовнішньої пропаганди Центрального бюро дипломатичної служби у Берліні.

У березні-листопаді 1918 р., маючи репутацію досвідченого дипломатичного представника, представляє Німецький Рейх у Києві<sup>6</sup>, хоча серед українських представників ставлення до нього було неоднозначним. Так, Міністр закордонних справ УНР Д. Дорошенко у своїх спогадах зазначав, що «за звичайно буває, що до якоїсь країни посилають послом чоловіка, що чимсь пов'язаний з цим краєм, знає його, має якесь відношення до політики, якої додержується держава, що його посилає до цієї країни. Але тут німецький уряд мов навмисне вислав людей до Києва, що не мали про Україну ніякісінького поняття, не цікавились нею й дивились на справу української державності з висока. Мум як людина стара і була ще якась умів себе держати...»<sup>7</sup>. Проте, якщо деякі іноземні дипломатичні представники знали хоча б трохи українську мову та, власне, традиції, звичаї, особливості життя, то Мумм і його помічники не вважали це за потрібне. Цікавими у даному випадку є спогади болгарського посла у Києві І. Шишманова від 22 травня 1918 р., який після зустрічі з представниками німецького посольства у готелі «Континенталь» писав: «Приходив граф Берхем – посольський радник у Мума. Говорив про Київ з огидою. Звик до комфорту і культурного життя у Лондоні, Парижі і Петербурзі. Одна з причин – вони не знають не те що української, але й російської мови. А тут мало хто розмовляє французькою. Та й дорожнеча тут. Хоче якомога швидше втекти звідси. І оці люди – з їх настроями, хочуть створити Україну! Бідолашна Україно!»<sup>8</sup>.

Про незнання української мови Муммом говорив і політичний діяч при гетьманському уряді Д. Донцов. Так, будучи 14 червня 1918 р. на дипломатичному прийомі, організованого на честь берлінського гостя фон-Вальдена, він за наказом Мумма повинен був перекласти німецькою мовою виголошену Д. Дорошенком промову. Але оскільки Донцов, зайнятий розмовами з колегами, не слухав промову, то у результаті змушений був імпровізувати та говорити від себе<sup>9</sup>.

У той же час, повертаючись до основних завдань Альфонса Фрайгер

<sup>6</sup> І.М. Кулинич, Н.В. Кривець, *Мумм фон Шварценштайн* [в:] *Енциклопедія історії України*, т. 7: Мі-О, редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін., Київ 2010, с. 127.

<sup>7</sup> Д. Дорошенко, *Мої спогади про недавнє-минуле (1914–1920)*, Мюнхен 1969, с. 267–268.

<sup>8</sup> І. Шишманов (посол Болгарії в Українській Державі), *Щоденник (травень-червень 1918 р.)*. Переклад М.Г. Станчева, [в:] *Особистий сайт П. Гай-Нижника*, [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(05-06\).shyshmanov.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(05-06).shyshmanov.php). [дата звернення, 11.11.2017].

<sup>9</sup> Д. Донцов, *Рік 1918*, Київ-Торонто 1954, с. 21.

Мумма фон Шварценштейна, варто зазначити, що вже 26 березня 1918 р. зовнішньополітичне відомство Німеччини у телеграмі наголошувало, що головною метою перебування німецьких військ в Україні є забезпечення хлібного експорту з України до Центральних держав і це необхідно покласти в основу взаємовідносин з українським урядом.

Надалі Мумм фон Шварценштейн доповів рейхсканцлеру Німеччини Г. фон Гертлінгу план щодо забезпечення безперешкодної заготівлі українського збіжжя. Окрім того, під час зустрічей з міністром земельних справ і харчування Української Народної Республіки М. Ковалевським і головою Ради народних міністрів УНР В. Голубовичем висловлював побажання щодо відновлення приватної власності на землю, необхідності зміни соціально-економічної політики УЦР. А 2 квітня Мумм фон Шварценштейн надіслав листа В. Голубовичу, в якому висловлював невдоволення зривом заходів щодо заготівлі продуктів.

А. Мумм очолював німецьку делегацію на переговорах у Києві спільної українсько-німецько-австрійської комісії з вироблення та підписання умов взаємного товарообміну. У підсумку між сторонами були укладені Економічний договір (від 23 квітня терміном до 31 липня 1918 р.) та Господарська угода (від 10 вересня 1918 р. терміном до 30 червня 1919 р.) про поставки Центральним державам великих обсягів зерна, фуражу, олії, м'яса, цукру й інших продовольчих товарів, залізної, марганцевої руд, деревини тощо, а також поставок з Центральних держав вугілля, нафти, нафтопродуктів, сільськогосподарських машин, техніки й ін.

З приводу ратифікації українсько-німецької фінансової угоди від 15 травня 1918 р., згідно з якою Україна надавала Німеччині й Австро-Угорщині позику у сумі 400 млн. карбованців для вирішення важливого питання платіжних засобів в Україні, Мумм фон Шварценштейн у своєму донесенні до МЗС Німеччини писав: «Під час переговорів у справах валюти й державного емісійного банку ми виходили з усвідомлення того факту, що засаднича політична ідея виплекати Україну як максимально незалежну від Росії державу має позначитися також на валютній царині, оскільки валюта належить до найважливіших факторів, які визначають ступінь залежності чи незалежності країни. Якщо, попри національні інтереси України, на її території залишиться в обігу російський рубль, то незалежність України від Росії буде піддано сумніву. Запровадження власної, незалежної від російського рубля, валюти забезпечуватиме тривалість відділення України від Росії»<sup>10</sup>.

Про впливовість даного представника говорить і той факт, що після того як у результаті перевороту в Україні, як відомо, не без участі Мумма (був серед учасників наради вищих військових і дипломатичних представників Німеччини й Австро-Угорщини 23–24 квітня 1918 р. у Києві, які різковиступили проти УЦР та її соціалістичної орієнтації)<sup>11</sup>, до влади прийшов гетьман П. Скоропадський, то Альфонс Мумм своєю особою намагався замінити все керівництво українського зовнішньополітичного відомства. Німецький

<sup>10</sup> І.М. Кулинич, Н.В. Кривець, *op. cit.*, с. 128.

<sup>11</sup> *Ibid.*

дипломат систематично ставив міністра закордонних справ Української Держави у позицію прохача та вносив істотні корективи у конфігурацію консульського корпусу у Києві. Та й призначення Дмитра Дорошенка на посаду міністра, а не «керуючого МЗС» відбулося лише після запевнень посла А. Мумма, який намагався контролювати діяльність гетьманського Кабінету Міністрів, у лояльності керівника зовнішньополітичного відомства до Німеччини<sup>12</sup>.

Іншим яскравим прикладом може послугувати звернення вчителя Мізяківської 2-класної школи Вінницького повіту В.Т. Ільницького до Вінницької філії Національного Союзу, яка у подальшому звернулася до німецького посольства, в якому В.Т. Ільницький просив посприяти перегляду судової справи його брата, якого безпідставно, керуючись «наклепами непевних людей», звинуватили у протистоянні німецькій владі на Україні та за постановою Німецького суду в м. Миколаєві вислали за межі батьківщини на примусові роботи<sup>13</sup>. На жаль, подальша доля цієї справи невідома.

7 вересня 1918 р. до барона фон Мумма з вербальною нотою звертався голова Ради міністрів УНР, з проханням посприяти вирішенню питання захисту українського населення у Московії, які піддавалися арештам і розстрілам на підставі однакового звинувачення. Саме А. Мумм мав звернутися до німецького уряду з тим щоб «...високе правительство вжило весь свій високий авторитет по захисту невинних українців...» і щоб «українці, як дружня німецькому уряду нація, мали такі ж права як і німці»<sup>14</sup>.

Проте, вже восени 1918 р. Мумм фон Шварценштейн пішов у відставку, переїхавши до свого родинного маєтку у Портофіно, де й помер 10 липня 1924 р. Київське відрядження стало останнім у його дипломатичній кар'єрі. За всі роки своєї дипломатичної практики він зарекомендував себе професійним дипломатом, який завжди виконував завдання свого уряду. Він був людиною честюлюбною та схильною до лестощів (на думку П.П. Скоропадського). Він сприймався по-різному, але незважаючи на це, був надзвичайно впливовим дипломатом, який відіграв важливу роль у становленні міжнародних відносин Української Держави часів гетьманату.

Але не дивлячись на це, він все ж таки позитивно ставився до України і до її бажання бути незалежною. Про що свідчить фрагмент його промови на дипломатичному прийомі 21 травня 1918 р.: «Надіюся, що наше теперішнє спільне перебування стане символом спільності українських і німецьких інтересів. При нашій і наших вірних союзників помочи збудує собі український народ серед світової війни свою рідну хату. Німеччина слідила зі співчуттям за боротьбою України за своє державне відродження і рішилася в рішаючу хвилю подати Україні руку. Се рішення вказує будучину. Ми надіємся і віримо, що по побідно скінченій війні, з військової помочи, принесеній молодій державі, розвинеться постійна мирна, спільна праця з Німеччиною на ниві культурній, господарській і політичній...»<sup>15</sup>.

<sup>12</sup> І.Б. Матяш, *op. cit.*, с. 349.

<sup>13</sup> *Центральний держархів вищих органів влади й управління України*, ф. 3669, оп.1, спр.18, арк.19–19зв.

<sup>14</sup> «*Нова Рада*», 1918, 20/7 вересня.

<sup>15</sup> «*Нова Рада*», 1918, 24/11 травня.

У свою чергу консульські функції, як зазначалося вище, виконував Фріц Август Тіль. Також досвідчений дипломатичний працівник, який починаючи з 1880-х років до 1907 року працював перекладачем у німецьких посольствах у Токіо й Осаці, а потім генеральним консулом у Йокогамі. З 1915 року працював у прес-відділі Міністерства закордонних справ Німеччини. А відповідно з 1918 р. – генеральним консулом у Києві, де від імені посла Альфонса Мумм фон Шварценштейна він налагодив тісні зв'язки з російськими емігрантами, особливо з монархістами, а також представив досить ґрунтовний аналіз ситуації в Україні та Росії<sup>16</sup>.

Із встановленням у 1920 р. радянської влади діяльність німецького дипломатичного представництва у Києві була припинена. У результаті усі її представники залишили територію України. Лише після підписання Рапальського мирного договору (1922 р.) й укладання між радянською Росією та Німеччиною у 1926 р. договору «Про дружбу та нейтралітет» країни відновили політичне та військово-технічне співробітництво СРСР та Німеччини, яке, як відомо, було вигідне обом сторонам. СРСР отримував доступ до новітніх військових і промислових технологій, а Німеччина отримувала доступ до стратегічних природних ресурсів, а також можливість розробляти та випробовувати нові види озброєння поза зоною контролю комісії Антанти<sup>17</sup>.

У результаті цих угод активізувалися й дипломатичні відносини між країнами. Тому, починаючи з 1924 р. німецький уряд відновив діяльність тепер вже генерального консульства у Києві. Упродовж з 21 березня 1924 р. і до 1928 р. інтереси цієї країни представляв Вернер Стефані<sup>18</sup>.

На сьогоднішній день відомо, що він народився у 1882 р. і до призначення до Києва був консульським секретарем при німецькому посольстві у Москві. Згідно з даними заведеної на нього справи за 1925 рік, займався розвідувальною діяльністю у Києві й Одесі, де активно збирав інформацію щодо економічного розвитку краю, його сільського господарства та промисловості, а також – спекулятивними операціями по скупці та реалізації іноземної валюти, золота та різних коштовностей.

Ці відомості доповнюють агентурні дані за 1926 рік, що зберігались у відділі оперативного обліку КДБ, де зазначалося: «Перебуваючи під час відпустки у м. Берлін, характеризувався як людина, що прагне набути побільше грошей [...]. Охоче знайомився з людьми, яким міг посприяти з вивезення з СРСР їх родичів і пересилання диппоштою грошей і кореспонденції».

У результаті представники ОДПУ прийшли до висновку, що дана особа є небажаною на території УСРР. Про що свідчить знайдена у фондї «Імперський комісар за спостереженням за громадським порядком, м. Берлін» у перлюстрованому листуванні берлінського апарату ОДПУ з московськими та харківськими структурами ОДПУ (1927 р.), в якій начальник ООДПУ

<sup>16</sup> Фріц Август Еріх фон Тіль, [в:] Вікіпедія, [https://uk.wikipedia.org/wiki/Еріх\\_фон\\_Тіль](https://uk.wikipedia.org/wiki/Еріх_фон_Тіль), [дата звернення, 11.11.2017].

<sup>17</sup> Радянсько-німецькі відносини до 1941 року, [в:] Вікіпедія, [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-німецькі\\_відносини\\_до\\_1941\\_року](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-німецькі_відносини_до_1941_року), [дата звернення, 11.11.2017].

<sup>18</sup> Вернер Стефані, [в:] Вікіпедія, [https://uk.wikipedia.org/wiki/Вернер\\_Стефані](https://uk.wikipedia.org/wiki/Вернер_Стефані), [дата звернення, 11.11.2017].

УСРР писав начальникові відділу ДПУ: «Систематичне ігнорування наших вимог, зближення з небажаними для нас колами, підбір знайомств і особистих зв'язків [...] расові причіпки при видачі віз – все це явно показує, що Стефані [...] для нас абсолютно не потрібний, а у багатьох випадках просто шкідливий. Тому вважається за необхідне [...] проводити через НКЗС відповідних заходів до усунення Стефані з Києва та заміни його особою для нас відповідним»<sup>19</sup>.

У результаті, останню виїзну візу Стефані отримав 14 лютого на термін до 14 березня 1928 р. Його змінив на посаді консула у Києві Рудольф Зоммер, а сам він виїхав до Туреччини, на посаду аташе німецького посольства з військових питань. У 1942–1943 рр. Вернер Стефані перебував в окупованій Одесі<sup>20</sup>, згодом у Копенгагені в якості канцлера німецького посольства, керував господарством і касою. У 1945 р. він був заарештований англійськими спецслужбами<sup>21</sup>.

У той же час секретар консульства Альфонс Вольний (нар. 1889), який працював у Києві разом із дружиною Жозефіною, після від'їзду Стефані фактично продовжував його справу щодо перевезення контрабанди з Берліну до Києва та скупки й вивезення антикварних речей з України до Німеччини. Про що свідчить знайдене перлюстроване листування щодо вербування Вольного та власне його контрабандної діяльності, де у чекістських паперах Вольний і його дружина характеризуються як особи доброзичливо налаштовані до СРСР. Ця теза підтверджується й згадками однієї киянки: «Говорячи про Вольного, мушу зазначити, що він людина винятково тактовна. Пам'ятаю, як одного разу, повернувшись з-за кордону, він з дружиною зайшов до нас з візитом. Його почали розпитували про подорож до Італії... та власне позицію німців щодо радянського народу, зазначивши, що у Німеччині нас називають «Russische Schweine»; Вольний дуже холодно зауважив, що у Німеччині він такого ніколи не чув, і що такі думки існують лише у Росії»<sup>22</sup>. Альфонс Вольний діяв у Києві до 1935 р.

Після того як Стефані залишив Київ на його місце був призначений Рудольф Зоммер, який, як і його попередники, був професійним дипломатом і розвідником. З червня 1920 р. по січень 1923 р. був тимчасовим повіреним у справах Німеччини у Персії<sup>23</sup>. Упродовж 1928–1933 рр. – консул Німеччини у Києві, де, як сьогодні відомо, активно займався шпіонажем, збираючи інформацію економічного, політичного та технічного характерів у Києві та Харкові. Упродовж 1933–1938 рр. був генеральним консулом Німеччини у Ленінграді, де також здійснював розвідницьку діяльність щодо стану ситуації у самому Ленінграді, потім у грузинському місті Тбілісі та російському – Владивостоці.

<sup>19</sup> Ibid.

<sup>20</sup> С. Білоконь, *Німецьке консульство*, [в:] *Особистий сайт С. Білоконя*, <http://www.s-bilokin.name/Personalial/Ernst/Culture/GermanConsulat.html>, [дата звернення, 11.11.2017].

<sup>21</sup> *Протокол (дополнительный) допроса консульского секретаря В. Эйзенгарта 6 января 1946 г.*, [в:] *Исторические материалы*, <http://istmat.info/node/24884>, [дата звернення, 11.11.2017].

<sup>22</sup> С. Білоконь, *op. cit.*

<sup>23</sup> *German-Persian diplomatic relations*, [в:] *Encyclopaedia Iranica*, <http://www.iranicaonline.org/articles/germany-i> [дата звернення, 11.11.2017].

У той же час видається досить цікавим спогад щодо особистості Р. Зоммера поетеси та перекладачки Вероніки Черняхівської: «У нього на столі стоїть чорно-жовто-червоний прапорець. Я спитала його якось жартома, чому він не замінить жовтої фарби білою – schwarz-weiss-rot, а він мені відповів, що ніколи не був націоналістом і що взагалі відчуває себе добре лише за межами Німеччини»<sup>24</sup>.

Починаючи з 1933 р. новим генеральним консулом до Києва призначають Генке, який обіймав цю посаду до 1935 р. З 7 грудня 1935 р. німецьким консулом стає Георг-Вільгельм Гросскопф (народився 6 листопада 1884 р. у Вендені (сучасний Цесі, Латвія)), який розпочав свою дипломатичну діяльність з 1906 р. У 1907 році закінчив Вищу політехнічну школу у Ризі; з 1908 по 1909 рр. проходив службу у німецькій армії, після чого став лейтенантом резерву. Брав участь у Першій світовій війні.

Упродовж 1922–1935 рр. виконував обов'язки генерального консула Німеччини у Новосибірську<sup>25</sup>, був членом націонал-соціалістичної партії (з 1935 р.).

З 7 грудня 1935 по 15 травня 1936 рр. служив консулом у Києві, а 24 серпня 1936 р. Георга-Вільгельм Гросскопфа було призначено вже генеральним консулом у Києві, де він діяв до 1938 р. Досить показовою є його присутність 7 лютого 1936 р. на відкритті III сесії ЦВК УСРР, де також був його польський колега генеральний консул Речі Посполитої Ян Каршо-Седлевський.

Після припинення своєї діяльності у Києві з 15 серпня 1938 р. його призначають представником у Культурно-політичному відділі МЗС Німеччини, з 17 травня 1941 р. він бере участь у IX рефераті відділу «Д» (Німеччина). Помер у Берліні 26 жовтня 1942 р.<sup>26</sup>.

На особистості Гросскопфа завершується історія діяльності німецького дипломатичного представництва в Україні, оскільки загострення чехословацької кризи призвело до погіршення радянсько-німецьких відносин, а підписання Німеччиною Мюнхенської угоди (1938 р.) остаточно сприяло розірванню дипломатичних відносин між країнами. У результаті німецьке дипломатичне генеральне консульство у Києві припинило свою діяльність, а більшість його працівників залишили територію України.

---

<sup>24</sup> Рудольф Зоммер, [в:] *Вікіпедія*, [https://uk.wikipedia.org/wiki/Рудольф\\_Зоммер](https://uk.wikipedia.org/wiki/Рудольф_Зоммер), [дата звернення, 11.11.2017].

<sup>25</sup> Л. Белковец, С. Белковец, *История германского консульства в Новосибирске*, [в:] *Журнальный зал*, <http://magazines.russ.ru/sib/2013/6/8b.html>, [дата звернення, 11.11.2017].

<sup>26</sup> Георг-Вільгельм Гросскопф, [в:] *Вікіпедія*, [https://uk.wikipedia.org/wiki/Георг-Вільгельм\\_Гросскопф](https://uk.wikipedia.org/wiki/Георг-Вільгельм_Гросскопф), [дата звернення, 11.11.2017].

**Бібліографія:**

Белковец Л., Белковец С., *История германского консульства в Новосибирске*, [в:] *Журнальный зал*, <http://magazines.russ.ru/sib/2013/6/8b.html>, [дата звернення, 11.11.2017].

Білоконь С. *Німецьке консульство*, [в:] *Особистий сайт С. Білоконя*, <http://www.s-bilokin.name/Personalia/Ernst/Culture/GermanConsulat.html>, [дата звернення, 11.11.2017].

*Вернер Стефані*. [в:] *Вікіпедія*, [https://uk.wikipedia.org/wiki/Вернер\\_Стефані](https://uk.wikipedia.org/wiki/Вернер_Стефані), [дата звернення, 11.11.2017].

Вовчук Л., *Філіп Альфонс Фрайгер Мумм фон Шварцен – німецький дипломат «старого загартування»*, «Зовнішні справи», 2017, № 11, С. 50.

*Георг-Вільгельм Гросскопф*, [в:] *Вікіпедія*, [https://uk.wikipedia.org/wiki/Георг-Вільгельм\\_Гросскопф](https://uk.wikipedia.org/wiki/Георг-Вільгельм_Гросскопф), [дата звернення, 11.11.2017].

Донцов Д., *Рік 1918*, Київ-Торонто 1954.

Дорошенко Д., *Мої спогади про недавнє-минуле (1914–1920)*, Мюнхен 1969.

*История дипломатии*, сост. А. Лактионов, Москва 2005.

Кулинич І.М., Кривець Н.В. *Мумм фон Шварценштайн*, [в:] *Енциклопедія історії України*, т. 7: Мі-О, редкол.: В.А. Смолій та ін., Київ 2010.

Матяш І.Б. *Українська консульська служба 1917–1923 рр. як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії*, Київ 2016.

«*Нова Рада*», 1918, 20/7 вересня.

«*Нова Рада*», 1918, 24/11 травня.

«*Нова Рада*», 1918, 4 червня/22 травня.

Притуляк П., *Україна і Брестський мир: від підписання до виконання (1917–1918 рр.)*, Київ 2004.

*Протокол (дополнительный) допроса консульского секретаря В. Эйзенгарта 6 января 1946 г.*, [в:] *Исторические материалы*, <http://istmat.info/node/24884>, [дата звернення, 11.11.2017].

*Радянсько-німецькі відносини до 1941 року*, [в:] *Вікіпедія*, [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-німецькі\\_відносини\\_до\\_1941\\_року](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-німецькі_відносини_до_1941_року), [дата звернення, 11.11.2017].

*Рудольф Зоммер*, [в:] *Вікіпедія*, [https://uk.wikipedia.org/wiki/Рудольф\\_Зоммер](https://uk.wikipedia.org/wiki/Рудольф_Зоммер), [дата звернення, 11.11.2017].

*Фріц Август Еріх фон Тіль*, [в:] *Вікіпедія*, [https://uk.wikipedia.org/wiki/Еріх\\_фон\\_Тіль](https://uk.wikipedia.org/wiki/Еріх_фон_Тіль), [дата звернення, 11.11.2017].

*Центральний держархів вищих органів влади й управління України*, ф. 3669, оп.1, спр. 18, арк.19–19зв.

Шишманов І., *Щоденник (травень-червень 1918 р.)* Переклад М.Г. Станчева,

[в:] *Особистий сайт П. Гай-Нижника*, [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(05-06\).shyshmanov.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(05-06).shyshmanov.php). [дата звернення, 11.11.2017].

*German-Persian diplomatic relations*, [в:] *Encyclopaedia Iranica*, <http://www.iranicaonline.org/articles/germany-i> [дата звернення, 11.11.2017].

## **Людмила Вовчук**

Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Миколаїв, Україна)

### **НІМЕЦЬКІ ДИПЛОМАТИ У КИЄВІ (1918–1938 РР.)**

**Анотація:** Стаття розкриває діяльність німецьких дипломатів у Києві упродовж з 1918 р. по 1938 р. Із підписанням Брестського договору УНР набула всі права й обов'язки суб'єкта міжнародного права. В українських містах, у свою чергу, знову почали функціонувати дипломатичні представництва та консульства країн Четверного союзу.

Першими серед іноземних представників 2 червня 1918 р. у Києві вручили уповноважувальні документи гетьману Української держави П. Скоропадському німецький посол барон фон Мумм і австро-угорський граф Форгач. Німецьку дипломатичну установу репрезентували: барон фон Мумм, радник посольства граф Беркен, генеральний консул у Києві фон Тіль.

Із встановленням у 1920 р. радянської влади діяльність німецького дипломатичного представництва у Києві була припинена. У результаті усі її представники залишили територію України. Лише після підписання Рапальського мирного договору (1922 р.) та укладання між Радянською Росією та Німеччиною у 1926 р. договору «Про дружбу і нейтралітет» країни активізували й дипломатичні відносини. Тому, починаючи з 1924 р. німецький уряд відновив діяльність тепер вже генерального консульства у Києві, інтереси якого до 1938 р. представляли Вернер Стефані (1924–1928), Рудольф Зоммер (1928–1933), Генке (1933–1935) та Георг-Вільгельм Гросскопф (1935–1938).

Загострення чехословацької кризи, а у подальшому підписання Німеччиною Мюнхенської угоди (1938 р.) остаточно сприяло розірванню дипломатичних відносин між країнами. У результаті німецьке дипломатичне генеральне консульство у Києві припинило свою діяльність, а його працівники залишили територію України.

**Ключові слова:** Україна, Київ, німецька дипломатія, Берестейський мир 1918 р., Мюнхенська угода 1938 р.

**Lyudmila Vovchuk**

The Black Sea National University by Petro Mohyla (Mykolayiv, Ukraine)

### **GERMAN DIPLOMATS IN KYIV (1918–1938)**

**Summary:** The article reveals the activities of German diplomats in Kyiv during 1918–1938. With the signing of the Brest Treaty, the UNR acquired all rights and obligations of the subject of international law. In the Ukrainian cities, in turn, the diplomatic missions and consulates of the countries of the Fourth Union began to function again.

The first of foreign representatives on June 2, 1918 in Kyiv presented the empowering documents of the Hetman of the Ukrainian State P. Skoropadsky, the German ambassador Baron von Mumm and the Austro-Hungarian Count Forgach. The German diplomatic corps was represented by Baron von Mumm, Earl Berken, Counselor of the Embassy and Consul General in Kyiv von Til.

When Soviet power was established in 1920, the activities of the German diplomatic mission in Kyiv were terminated. As a result, all its representatives left the territory of Ukraine. Only after the signing of the Rapala Peace Treaty (1922) and the conclusion of the Treaty on Friendship and Neutrality between the Soviet Russia and Germany in 1926 diplomatic relations between countries were intensified. Therefore, since 1924, the German government restored its activity to the Consulate General in Kyiv, whose interests until 1938 were represented by Werner Stefan (1924–1928), Rudolf Zommer (1928–1933), Gencke (1933–1935), and Georg- Wilhelm Grosskopf (1935–1938).

The exacerbation of the Czechoslovak crisis, and the subsequent signing by Germany of the Munich Agreement (1938), finally contributed to the breakdown of diplomatic relations between the countries. As a result, the German diplomatic consulate in Kyiv stopped working, and its employees left the territory of Ukraine.

**Keywords:** Ukraine, Kyiv, German diplomacy, Treaty of Brest-Litovsk (1918), Munich Agreement (1938).